

A KÖZSÉGEK KÖZÖTTI KAPCSOLATOK ÉS EZEK VÁLTOZÁSAI A KÁLI-MEDENCÉBEN

A Káli-medence szántóföldi termelését az önellátásra való berendezkedés jellemezte. A paraszti gazdaságok az állattartásból és a szőlőművelésből jutottak többletjövedelemhez.¹ Említésre méltó a gyümölcserőntés is.

A kenyérgabonából az önellátás csak a viszonylagosan jobb termésadottságú Szentbékálla, Mindszentkál, Monoszló és Balatonhenye községek középirtokos és ennél módosabb parasztságára volt jellemző. A gyengébb adottságú Köveskál, Kővágóörs gabonája kevesebb volt, mint a fenti községeké. Nagyobb számban Szentbékállán, Mindszentkállán és Kékkúton élt olyan napszámos- és cselédnépesség, akik bér munkájukért kaptak gabonát, amelyet a Káli-medence községeiben és kisebb arányban Somogy és Fejér megyékben vállaltak.

A kerti vetemények közül kizárólag káposztából termeltek nagyobb eladható mennyiséget.² Ennek értékesítése is csak a Káli-medencén vagy csak igen szűk körzeten belül folyt.

A szőlőn kívül a gyümölcsféléknek kedvezett még a Káli-medence napsütéses fekvése.

A századforduló előtt, mikor még sem a tapolcai polgárság, sem a balatoni üdülők nem igényelték a gyümölcsöt, előfordult, hogy Pápara vitték értékesíteni, de legtöbbször pálinkának főzték ki vagy felettették az állatokkal. A balatoni üdülőforgalom az 1920-30-as években lendült fel. Így találtak jó piacot a monoszlói és a henyei asszonyok a gyümölcsnek, zöldségnek. Akaliba, Szepezdre, Zánkára vagy Kővágóörs, Révfülöp és Tapolca piacára vitték. Devecserből, Mencshelyről, Kapolcsról pedig eljöttek a Kál-völgyi falvakba az asszonyok, megvettek egy-egy fát, maguk leszedték és elvitték a termést. Előfordult, hogy a tyúkászok, meszesek és más vándorkereskedők is vitték egy-egy kocsinyi gyümölcsöt, miután árujuk elfogyott. Árujukat is cserélték gyümölcsért.

A Káli-medence állattartása kiemelkedő volt. Az állatok közül a szarvasmarhákból tartottak legtöbbet, de ebből jelentős volt az értékesítés is. Hízó marhát főleg Monoszló, Szentbékálla és Balatonhenye községekben tartottak. Dorog, Apáti, Füred, Sáska, Kerta községekből jöttek előbb felhajtó *cenzárok*³ házalni, majd a *kupecok* az állatokat felvásárolni. Ez az értékesítési mód kevésbé volt kedvelt, inkább a környék vásárain adták el az állatokat.

A sáskaik és kertaiak *felüdítették*, feljavították a marhaállományt és külföldön értékesítették őket.⁴ Az első világháború után a monosz-

laiak az aszály utáni takarmányhiány miatt Seregélyesen (Fejér m.) teletették állataikat, ahol az ottaniak hasznukért tartották őket.⁵ Előfordult, hogy Balatonhenyén is teletettek. Jelentős volt az állati haszonvételekből származó jövedelem is a Káli-medence paraszti gazdaságaiban. Szervezett tejbegyűjtés már az 1930-as évektől volt, csaknem mindegyik községben. A begyűjtött tejet legtöbbször Tapolcán dolgozták fel. Mindszentkállán fölözőállomás működött.

Ahogy a gyümölcserőntésnél láttuk a fentiekben, a tejhasznót és a tojást szintén a századforduló után kezdték nagyobb arányban szállítani a Balaton partjára. Nyáron, mikor *cezon* volt, főleg Tapolcára és Révfülöpre jártak, mert a *nyarallók* jól megfizették őket, ősztől Kővágóörsre, mivel itt alakult ki olyan polgári jellegű fogyasztóréteg, akik vásárlóiok voltak. Mindszentkál és Balatonhenye mellett a szentbékálliakra mondták, hogy sokat *koálkodtak*.

A fentiekben röviden ismertetett gazdálkodási rend általában családi munkaszervezeten belül folyt. Mindszentkállán kb. 10, Szentbékállán 8, Balatonhenyén néhány föld nélküli család élt, de mindegyik Kál-völgyi faluban akadt bőségesen napszámos. Ezeket a nagygazdacsaládok és a környék uradalmi, a puszták, szőlők bérlői alkalmazták. Szentbékállán és Mindszentkállán olyan bőségben volt napszámos, hogy a környék falvaiba is eljártak, míg a többi faluban csak a helyi gazdáknál dolgoztak, idegenbe nem mentek. Ezek a falvak a Monostorapátiból, Henyéből, Kapolcsról, Diszélből, Dörögről, Salföldről jött napszámosoknak is tudtak munkát adni. Köveskálra Sümegről, Csabrendekről, Istvániból, Lesencefaluból jöttek hetenként.

Elsősorban szőlőmunkára, de aratásra is szegődtek. A vincellérek a belső vidékről, Tapolcán belülről jöttek. Ott szőlő nem volt, nyáron eljártak a Káli-medencébe, télen pedig erdőmunkával foglalkoztak. A monostorapátiaiak, kapolcsiak is azért jártak, mert ott nem volt munka, nem volt szőlő.⁶

A napszámosokon kívül *szakmányosok* is voltak, akik pl. 50 l borért és 5 q búzáért munkáltak meg a 20-as években 3 hold szőlőt. A vincellérek *rakomántöldet*⁷ kaptak és állatot tarthatnak munkájukért.

Elsősorban a püspöki és egyházi birtokok, de a Szücs, Lampert, Rononfeld (Káptalantóti), a Szlovák (Diszel) nevű bérlők által kezelt birtokok adtak munkát a vállalkozóknak. A 30-as években Balatonfüred, Paloznak, Szepezd, Csapok

vidékére jártak szüretelni a fent említett községek-ből.

Rendszeresen visszatérő, szervezett munka-alkalom adódott a cséplőgépek mellett. Köveskálról Fajszt, Szentgál, Vöröstó, Barnag, Vámos, Óbudavár, Ócs, Dorog, Diszel, Balatonhenye, Szentbékálla, Mindszentkál községekbe jártak *masinálni*. Egy géppel kb. 15 ember ment. Általában több éven keresztül állandó helyekre tértek vissza.

Szentbékálláról is jártak Szentgálra, még Ercsibe is. Kékkúton nem volt felesleges cséplőerő, inkább ide jártak más falukból, főleg Szentgálról, Nagyvázszyból; Kővágóörsről Cuppon Sándor, Tomajról Tóth Károly, Oltácsi Balatonrendesről.

Amikor Köveskálon kicsépezték a gabonát, átmentek Balatonhenyére, mert ott később érett be a gabona. Így segítettek ki egymást a különböző adottságú falvak a termelésben.

Sajátos balatonhenyei kereseti forma volt a *nyíróké*. Mivel a Káli-medencében itt volt a legtöbb, birkatartáshoz értő ember, a pásztorok feleségei összeálltak, és a környék birkáit megnyírták. Darabszám fizették őket. Ság, Hegytagos, Raposka, Dörgicse, Dörögd és a Kál-völgyi falvak mindig velük dolgoztattak. A gyapjút eladták Tapolcán vagy helyben dolgozták fel.

A legjelentősebb, de legkisebb réteget érintő kereseti forma a summás munka volt. Főleg Szentbékálla és Mindszentkál kis földű vagy föld nélküli lakossága járt el 1920 és 35 között, a helyi aratást megelőző időszakban. Elsősorban a fiatal, még nem házas egyének kereseti lehetősége volt ez. Az É-i parton Balatonfüred, Akali

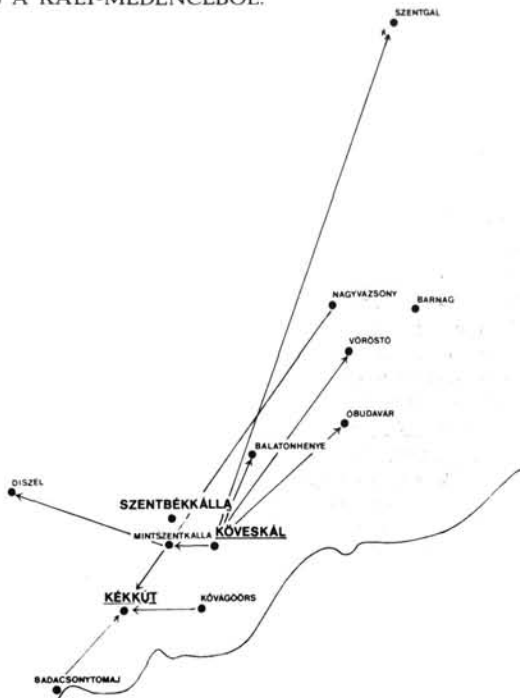
(Pántlika-pusztá), Keszthely (Új-major) és Ercsi, de zömében a Somogy megyei Siófok, (Új-major), Kiliti (Papkuta), Tab, Kötcsse, Gamás, Lengyel-tóti, Buzsák, Somogyjád, Somogysárd földjein fordultak meg.

A Kál-völgy és Somogy megye egyes részei között kialakult kapcsolatot a két terület táji munkamegosztásban elfoglalt helye tette lehetővé. Somogy megyében „a munkaviszonyok nem (voltak) kielégítőek, mert az intenzív gazdasági ütemhez... (nem volt)... elegendő munkakéz, amit a folyton tartó kivándorlás is fokoz(ott), (ti. a századfordulón). Nagyon elősegítette a munkashiányt... az általánosnak mondható egy gyermek rendszer.”⁸

Akik munkát vállaltak, főleg Balatonhenyén, vagy Monoszlón, sokan ott *örökösödtek meg, odarökönyödtek* (ott telepedtek le), de csak családunként, csoportosan sohasem.

Az eddigiekben azok a termelési és értékesítési, illetve szükségletkielégítési formák kerültek szóba, amelyek a Kál-völgyi falvakban a helyi adottságokra épültek. Jelentős azoknak a termékeknek a köre, amelyekhez környezetükből jutottak hozzá az itteni emberek. Ezek közül a beszerzési lehetőségek közül igen jelentős volt a Somogy megyével kialakult kapcsolat.⁹ Ennek több oka volt. „Az északi partnak 30 faluban szétszórott nagyobb számú lakosságára... kevesebb föld jut(ott), mint a déli partnak 20 faluban megosztott kisebb számú lakosságára... a déli parton a latifundium, az északon a parasztbirtok sok.”¹⁰ „... a déli parton abszolút is és aránylag is sokkal több a felszántott föld, mint az északi

A CSÉPLŐ MUNKAERŐ MOZGÁSA
A KÁLI-MEDENCÉBEN
ÉS A KÁLI-MEDENCÉBŐL.

A KÁLI-MEDENCE ÉS SOMOGY MEGYE
KAPCSOLATAI

kin." D-i part: az össz terület 24,9% -a; É-i part: az össz terület 17,9% -a.¹¹

Az É-i parton "... a lakosság szaporodásával... a szőlőtermelés egyre nagyobb méreteket öltött, ezzel szemben a gabonahiány is mind érezhetőbbé vált. Tehát a gazdasági élet árucserét kívánt, hogy a felesleges bor helyett gabonát szerezhessen be. Erre... önként kínálkozott a Fülöpi-rév, amely a gabonában gazdag Somogy megyével kötötte össze a terünetet. A réven nagy forgalom indult meg, amely a Kál-völgy kijáratában eső Kővágóörsöt fontos piaccá tette... Messze területekről jöttek a kővágóörsi piacra gabonáért".¹² Érdekes, hogy napjainkban az emlékezet szinte egyáltalán nem tartja számon ezt. Ez a gabonacsere a fentebb már említett községekben summásmunka béreként, de szervezettebb nagykereskedelem útján is realizálódott.

A másik fontos kapcsolat Somogy megyével az állat-, elsősorban a marhakereskedelem területén volt. "... a déli szarvasmarha és sertés 50% -kal, ló 68%, juh 33% -kal van több, mint az északi parton... a déli part rétjei és legelői összesen átlagban csak 2 1/2-szer (14% -kal) jobb minőségűek, mint az északiak... az állattenyésztés... a déli parton átlag 50% -kal nagyobb, mint az északi parton".¹³ „Igen élénk fényt vet a somogyi marha keresettségére, hogy Somogyban a nagyobb uradalmak nem tudják igásókor szükségletüket a vásáron beszerezni, hanem kénytelenek ezt Zala, Vas, Sopron, Veszprém vármegyében... beszerezni. Ennek oka, hogy Somogy Vármegyéből a tinókat tömegesen vásárolják és messze vidékre elszállítják...".¹⁴

Igy állt elő az a helyzet, hogy míg a Káli-medencéből Tab, Karád, Lengyeltóti, Kaposvár vásárait és Zamárdi, Balatonendréd, Kőröshegy, Látvány, Lelle, Szőlőgyörök, Böhönye, Lad községekbe eljártak marháért, ugyanakkor Somogyból is eljártak Kővágóörs, Kapolcs, Gyulakeszi, Füred vásárait marháért. Legtöbbször Tihanynál vagy Révfülöpnél keltek át komppal vagy hajóval, de volt, aki télen gyalog vagy fakutyával is megtette az utat. A marha mellett lovat és disznót is hoztak sok esetben. Ez az igen nagy arányú marhakereskedelem nem minden esetben az igaerősükségletet elégítette ki, ezt inkább helyi nevelésből fedezték, hanem a kupeckodó gazdák ebből pénzeltek.¹⁵

A mezőgazdasági munkavállaláson kívül — főleg a századforduló után — egyre több ipari jellegű munkalehetőség adódott. Itt a vidék bányáit kell megemlíteni. Szentbékálláról Badacsonya, Badacsonytomajra, Halápra járt 3-4 fő 1945 előtt, 1933 után, mikor a hegyes-tűi bazaltbányába jártak. Mindszentkálláról kb. 1930-tól Gulácsra 1-2 ember, 1937-től a diszeli kőbányába, 1937—40 között egyesek Hegyes-tűre, mások a helyben megnyitott Lukács Géza-féle bazaltbányába jártak. Ez 1940-ig üzemelt. 1947-től az ábrahámi kvarckőbányába, 49-ben Csingerbe, 50 táján Padragra kerültek a mindszentkállaiak. Ide járnak napjainkban is. A kővágóörsi fehér és sósövet nagy tértelben értékesítették 1935—40 között.¹⁶ 1959, a téesszervezések óta dolgoznak többen a bányákban. Az eddigi 5-6 fő kb. 10-15 főre nőtt pl. Mind-

szentkállán. Ma még a halimbai bauxit- és az úrkúti mangánbányába is járnak a Kál-völgyi községekből.

A bányán kívül rövidebb ideig tartó, alkalmi jellegű munkalehetőségek is kínálkoztak. Az északi parton 1910-12-ben épült vasútvonalhoz Monoslóról, Balatonhenyéről többen jártak. Köveskálról 1928 körül a műút építésekor kubikos- és kötő munkán volt 5-6 férfi. Dolgoztak Badacsonyanban a Kisfaludy-házhoz vivő úton is.

Monoslóról 1935 tájban a faluba vezető bekötő utat építették. Mindszentkállaiak is jártak ide, de csak az aratás utáni dologtalanabb időkben.

Kékkúton az 1914 körül épült savanyúvíz-palackozó (Kékkúti Gyógy- és Ásványvíz Forrás Vállalat) adott munkát. Kb. 1929-ig csak helyi munkásokat alkalmaztak, majd a bővítés után Szentbékálláról 7-8 fő, Mindszentkálláról, Köveskálról, Kővágóörsről jöttek munkások. Ezután már nem sokáig üzemelt. (Ezt az időt megelőzőve gyakoribb volt a summásmunkára járás a fenti falvakból.)

A fűzfői lőszer- és papírgyár 1927-ben épült. Ekkor több család Szentbékálláról odaköltözött. Ugyaninnen 1930-40 között négyen-öten, Mindszentkálláról ugyanennyien jártak a gyárba. A tapolcai repülőter építésén 1936—38 között több kékkúti földmunkás dolgozott.

Jelentősebb háziipara a Káli-medence falvainak a századfordulótól napjainkig nem volt. A paraszti kenderfeldolgozás és -szövés Szentbékállán általában 1900-ig folyt. Kendert 1920-ig, egyesek még a 30-as évekig termeltek, de már megszöni nem tudták. Az elkészített kenderfonalat takácsokhoz vitték *szütetni* (vagyis megszöni). 1902-ben Jankó János már azt írja, hogy: "... a legrégebbi szövőszék, amelyet Kővágó-Örsön találtam... száz esztendő; a vásznat... vagy száz év óta czehes takácsok szöttek. Itt ott ma is termelnek kendert, de felszőni takácsnak adják".¹⁷

Szentbékállán 1910-ig működött takács, majd Apátiba, Pulára, Csabrendekre vitték a kenderfonalat. Mindszentkálláról Káptalantóti, Padragra, Halimbára, Gyulakeszibe, Devecserbe, Balatonhenyéről Kapolcsba, Nagyvásonyba jártak. (Mindszentkállán 1920-ban halt meg az utolsó, Bóde nevű takács.) Kékkútról Nagyvásonyba, Kővágóörsre, Monoslóra mentek. Kővágóörsről Peterdre jártak takácsokhoz. Gyapjút fonatni Monostorapátiba, Magyar- és Németbolyra vitték.

A helyi mészkövet felhasználó mészégetéssel Monoslón a 20-as, 30-as években, Köveskálón a református templom építésének idején (1887), Balatonhenyén szintén az előbbi időszakban többen megpróbálkoztak. Azonban a Káli-medence mészégetése mindvégig helyi jellegű maradt.¹⁸ Ezek az égetések csak a saját falujukat vagy szűk környezetüket látták el mésszel időlegesen, 1—1 nagyobb építkezés idejére.

A fafeldolgozó háziipar is csak a saját és családi szükségleteket elégítette ki. *Karófaragók* Monostorapátiból és Túrjéről jöttek. Vagy helyben faragták ki a karókat, vagy már készen hozták magukkal. A legtöbb faeszközt a bakonybéliek hozták, de a szentgáliak és a tapolcai kereskedők is kisebb arányban. Faluzva vagy a vásárokon

remarton, Sümeg és Tapolca környéki meszesek járták a falukat.

A sonkolyosok, miskárolók, bordások, gyógyfűárusok alakjai ismeretlenek a Kál-völgy falvaiban.

A köépitkezés háttérbe szorulása után a raposkai és a szentbékállai téglagyár termékeit vásárolták. Ez a gyár először a püspökségé volt, majd többen is bérelték. Az első világháború után megszűnt. Itt cserepet és flasztert is árusítottak. A gyár ellátta áruval környékét. Megszűnése után Tapolcáról, Badacsonyból pótolták a hiányt. Cserepet Köveskálról, Révfülöpről, Devceszerből kereskedőktől hozattak. Kővágóórsön cementcserégyártás is folyt. Kedvelt volt tartósságáért ez a termék.

Különböző betonárukat, kútkávakat, itatóvályukat, kereszteteket, sírköveket készítettek a cementesek. Tapolcán Caligaró, Diszelben Pimper, Keszthelyen Poláček, Köveskálon Bánó, Kővágóórsön Kiss Ignác foglalkozott a századforduló után ilyen iparral. A készítő mester nevét legtöbbször a kútkávakon megtalálhatjuk, ez alapján feltérképezhető, hogy melyik mester mely falukban milyen időhatáron belül dolgozott.

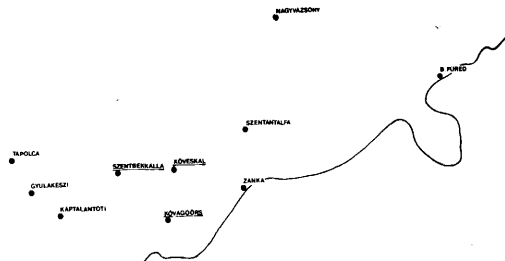
Deszkát a diszeli, tapolcai, nagyvázsonyi deszkametszőben fűrészeltettek. (Ezek is a víz mellé, ún. *sédekre* települtek, mint a vízimalmok.)

Épületfát nyugat-magyarországi fuvarosok is szállítottak.²⁵ Kófaragó Badacsonyan, Badacsonytomajba és Tapolcán volt.

A vásárok voltak a paraszti árucseré központjai. A Káli-medence községei közül Szentbékállá, Köveskál és Kővágóórs rendelkezett vásárokkal.²⁶ A legnagyobb Köveskál vására volt.²⁷ Ez volt a leglátogatottabb vásár a tapolcai után. A húsvét utáni kedden tartott vásáron a hizlalásra szánt malacot adták-vették. Az *áldozói vásáron* a marhaeladás volt a fő, míg a *lajosi vásáron* a hízó disznót és libát vették. Kővágóórs vására inkább a Balaton túlsó partja felől jött termékeket vette fel. Fő áruja a gabona volt. Itt József-napkor és Lajos-nap utáni hétfőn és Imre hercegkor volt vásár. Ez utóbbi az ún. *káposztavásár*. Ekkor lehetett szőlőoltványt is venni, amit a Mindszentkállaiak termeltek.

Szentbékállán egyházi vásár volt. A vásár jövedelme az egyháze lett már a XIX. sz. közepén, amint ezt leírja a szentbékállai História Domus.²⁸ A fentiekben kívül Gyulakesziben Kisaszszonykor és Szent Mihálykor; Káptalantótiban József-napkor volt vásár; Nagyvázsony, Antalfa, Zánka, Tapolca, Füred vásárai is látogatottak voltak.

VÁSÁROK A KÁLI-MEDENCÉBEN ÉS KÖRNYÉKÉN

Nemcsak állatvásár volt ezekben a városokban, hanem kirakodó- és *zsidvásár* is. Itt mindenféle iparost meg lehetett találni. A *főstösök* Pápáról, Sümegről, Tapolcáról; a *köteles* (Zöld nevű), bádgos, kádár, Tapolcáról; a csizmadiák Nagyvázsonyból; ruhaneműs, lószerszámos, keses, (Faltányi keses), a *bábos* kb. 1920-ig Buzás Bálint, majd egy Nemes nevű lett, mindkettő Tapolcán lakott.

A fontosabb jelentőségű kapcsolatok mellett van még néhány, amelyek nem a gazdasági élettel kapcsolatosak.

A köszöntőlegények, akik betlehemeztek, *kore-domoztak*, háromkirályoztak, általában katolikus vallásúak voltak, de fogadták őket a református családok is. Köveskálról elmentek Mindszentkállára, de Nyirád, Dörög, Kapolcs adott köszöntőket még.

A leglátogatottabb búcsújáró helyek Sümeg és Keszthely voltak, de az idősebbek még Andocsot és Csatkát is felkeresték.

A summásmunka helyett inkább a szolgálat választották a hajadon lányok. Kb. az első világháború után nőtt meg a számuk. Előfordult, hogy 1927-ben 10-15 köveskáli, 1940-ben 13 szentbékállai lány szolgált egyszerre Pesten. Ezenkívül Füreden, Tapolcán, Fehérvárott, Pécssett, Keszthelyen és Kaposvárott dolgoztak. Módosabb, több hold földdel rendelkező szülők lányai is eljártak dolgozni.

A kivándorlás Amerikába igen kis mértékű volt a Kál-völgyi falvakból.

Felsőbb iskoláikat Pápán a tanítóképzőben, Tapolcán, Nagykörösön a Református Gimnáziumban és Kővágóórs gimnáziumában végezték.

A Káli-medence közigazgatási központja,²⁹ központi fekvése miatt, Köveskál és Kővágóórs volt. Itt volt a legtöbb esetben orvos és patika is.

A fentiekben nem került szó a vidék házassági kapcsolatairól, a borkereskedelemről és a cseregyerekrendszerrel, mivel ez más kutatók feladatai közé tartozott.

JEGYZETEK

1. A gazdálkodás részletesebb tanulmányozásával munkaközösségünkben Selmeczi Kovács Attila foglalkozott, míg a szőlőműveléssel Csoma Zsigmond.
2. A kerti veteményekkel és a káposztáskertben folyó munkával szintén Csoma Zsigmond foglalkozott, ezért nem részletezem tovább ezt a kérdést.
3. Cenzároknak nevezték azokat, akik felkeresték, felhajtották a kereskedők számára az állatokat.
4. Felüdítésen az állatok jobb minőségű takarmánnyal való minőségi feljavítását kell érteni. Elsősorban kiöregedett igásökröket, hizó marhákat adtak el a káivölgyiek.
5. Hasznon elsősorban a tejhasznot, az állatok trágyáját és a tavaszi munkákhoz igénybe vehető igaerőt kell érteni. Azt, hogy az állatok szaporulata kit illett (a tulajdonost vagy a teletető gazdát), nem sikerült kideríteni.
6. Monostorapáti igen kedvezőtlen fekvésű község. Szántói nagy részét erdő fedte, ezért szorultak az itteniek fokozottabban napszámosmunkára.
7. A rakományföld különálló veteményeknek és kapásoknak való föld volt.
8. CSÁNKI Dezső: Somogy vármegye. Bp., é.n. 312.
9. A környező többi megyével is kialakult hasonló fontosságú kapcsolatrendszere a vidéknek, Somogy megyével azért foglalkozom részletesebben, mert ennek a megyének kutatása fokozottabban érdekel.
10. JANKÓ János: A Balaton-melléki lakosság néprajza. Bp., 1902. 30., 312.
11. JANKÓ János: i. m. 241.
12. BARCSAI Tibor: Kővágóórs és környéke. Szeged, 1939. 21.
13. JANKÓ János: i. m. 290.
14. CSÁNKI Dezső: i. m. 314.
15. A korábbiakban már szóba került a Káli-medence állattenyésztése. Gyűjtéséből azonban nem derült ki, hogy milyen arányú volt a helyi nevelésű és a más vidékről hozott állatok aránya a Káli-medence községeiben. Idegenből nagyobb arányban növények állatokat hoztak.
16. A kőfejtéssel és kőbányászattal részletesebben Hála József foglalkozik a Káli-medencében.
17. JANKÓ János: i. m. 231.
18. Ennek oka azt volt, hogy a helyi mészke minősége nem teszi lehetővé a jó minőségű mész égetését.
19. Erről a malomról 1910-ben dr. Sebestyén Gyula készített fotót. In: LAMBRECHT Kálmán: Magyar szalmalmok. Ethn., 1911. 89.
20. KERECSENYI Edit: Adatok a Zala megyei fazekasság történetéhez. In: Kutatások a gazdasági és társadalmi élet szolgálatában. Szekszárd, 1975. 79–80.
21. JANKÓ János: i. m. 210.
22. Ezt a sikálóföldet a helybeliek a földes padló felkenésére, felsímitására használták.
23. Nem lehet határozottan kideríteni, ezzel a névvel ténylegesen Erdélyből jött embereket neveztek meg, vagy pedig a Somogy megyében élő erdélyi származású kereskedő cigányokról van szó, akik erre a vidékre is eljutottak.
24. A mai Burgenland, az egykori Alsó- és Felső-Örség területén készített késeket a Káli-medencébe is eljuttatták. Csoma Zsigmond szóbeli közlése.
25. Szintén Csoma Zsigmondtól átvett adat.
26. A vásárjoggal Gerencsér József foglalkozott munkaközösségünkben.
27. A Tapolca alatti körzetnek Kővágóórs volt a vásárközpontja.
28. A szentbékállai vásár „tulajdonosa” a katolikus egyház volt. A sátorhelypénz és a bormérésből származó jövedelem (a községgel megosztva) az egyházat illette.
29. Két jegyzőségi körzet volt a Káli-medencében. Kővágóórsához Kékkút, Salföld, Balatonrendes, Révfülöp és Balatonszepezd tartozott, míg Köveskálhoz Szentbékállai, Mindszentkállai, Balatonhenye és Monoszló.

AGNES MOLNÁR

DIE VERBINDUNGEN UND DIE VERÄNDERUNGEN ZWISCHEN DEN DÖRFERN IM KÁLI-TAL

Der Verfasser beschäftigt sich in seinem Artikel vor allem mit den ökonomischen Verbindungen, die sich im Káli-Tal entwickelt haben. Sein Ziel war, wie sich der Bedarf und die Erzeugung entwickelt hat. Ausserdem

zeigt er es, wie sich der Warenwechsel auch in den benachbarten Dörfern verbreitet hat, und damit wurde die Geläufigkeit gesichert.